

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّاهِرِينَ

دیپلماسی عمومی جمهوری اسلامی ایران

(مطالعه موردی: لبنان)

تألیف:

امیرفاطمه صدر

بالمقدمه‌ای از:

دکتر محمد رضا دهشیری

دانشگاه امام صادق

انتشارات دانشگاه امام صادق (علیه السلام)
تهران: بزرگراه شهید چمران،
پل مدیریت
تلفکس: ۸۸۳۷۰۱۴۲
صندوق پستی ۱۵۹-۱۴۶۵۵
E-mail: isu.press@yahoo.com
فروشگاه اینترنتی:
www.ketabesadiq.ir

دیپلماسی عمومی جمهوری اسلامی ایران (مطالعه موردی: لبنان) ■ تألیف: امیر فاطمی صدر ■ با مقدمه‌ای از
دکتر محمدرضا دهشیری ■ ناشر: دانشگاه امام صادق (ع) ■ چاپ اول: ۱۳۹۳
قیمت: ۷۵۰۰۰ ریال ■ شمارگان: ۵۰۰ نسخه ■ چاپ و صحافی: زلال کوثر ■ شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۱۴-۳۷۱-۶

همه حقوق محفوظ و متعلق به ناشر است.

سرشناسه: فاطمی صدر، امیر، ۱۳۶۴ -
عنوان و نام پدیدآور: دیپلماسی عمومی جمهوری اسلامی ایران (مطالعه موردی: لبنان)
/ تألیف امیر فاطمی صدر؛ با مقدمه‌ای از محمدرضا دهشیری.
مشخصات نشر: تهران: دانشگاه امام صادق (ع)، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری: ۲۱۲ ص.
فروست: انتشارات دانشگاه امام صادق (ع)؛ ۵۸۹؛ دیپلماسی؛ ۷.
شابک: ۷۵۰۰۰ ریال : ۹۷۸-۶۰۰-۲۱۴-۳۷۱-۶
موضوع: ایران - روابط خارجی - لبنان
موضوع: لبنان - روابط خارجی - ایران
موضوع: لبنان - تاریخ - قرن ۲۰ م.
شناسه افزوده: دهشیری، محمدرضا، ۱۳۴۳ - مقدمه‌نویس
شناسه افزوده: دانشگاه امام صادق (ع)
رده بندی کنگره: ۱۳۹۲ ز ۲ / ۱۳۹ DSR
رده بندی دیویی: ۳۲۷/۵۵۰۵۶
شماره کتابشناسی ملی: ۳۴۰۸۶۶۷

فهرست مطالب

سخن ناشر.....	۱۱
مقدمه.....	۱۳
پیشگفتار.....	۱۷
فصل ۱. کلیات.....	۲۱
۱-۱. لبنان؛ کانون پذیرش امواج انقلاب اسلامی.....	۲۵
۲-۱. بررسی دیپلماسی عمومی ایران در لبنان: تلفیق در نظریه و عمل.....	۲۸
۳-۱. سفر رؤسای جمهور ایران به لبنان؛ نمایش اقتدار مشروع.....	۲۹
۴-۱. نظر سنجی مؤسسه زاگی: صحنه‌ای دیگر بر مدعا.....	۳۰
جمع‌بندی.....	۳۴
پی‌نوشت‌ها.....	۳۶
فصل ۲. دیپلماسی عمومی؛ تعاریف و مبانی.....	۳۷
کلیات.....	۳۷
۱-۲. تغییر ماهیت دیپلماسی؛ گذار از دیپلماسی سنتی به دیپلماسی نوین.....	۳۸
۲-۲. دیپلماسی سنتی.....	۳۹
۱-۲-۲. ساختار.....	۳۹
۲-۲-۲. فرایند.....	۴۰
۳-۲-۲. دستور کار.....	۴۰
۳-۲. دیپلماسی نوین.....	۴۰
۱-۳-۲. موج اول: چارچوب‌سازی.....	۴۱

۶ □ دیپلماسی عمومی جمهوری اسلامی ایران (مطالعه موردی: لبنان)

- ۴۱..... ۲-۳-۲. موج دوم: مرجعیت‌سازی
- ۴۲..... ۳-۳-۲. موج سوم: پروتکل‌سازی
- ۴۲..... ۴-۲. دیپلماسی نوین در عمل؛ گذار از ایجابی‌نگری به سلبی‌گرایی
- ۴۲..... ۱-۴-۲. نسل اول: دیپلماسی به مثابه «تحدید قدرت»
- ۴۳..... ۲-۴-۲. نسل دوم: دیپلماسی به مثابه «تنظیم قدرت»
- ۴۵..... ۵-۲. دیپلماسی عمومی
- ۴۸..... ۶-۲. دیپلماسی عمومی و سیاست خارجی
- ۵۰..... ۷-۲. جدایی دیپلماسی عمومی از تبلیغات
- ۵۱..... ۸-۲. مدل‌های دیپلماسی عمومی
- ۵۲..... ۱-۸-۲. مدل‌های گیلنوا
- ۵۲..... الف) مدل پایه‌ای جنگ سرد
- ۵۲..... ب) مدل فراملی غیر دولتی
- ۵۳..... ج) مدل روابط عمومی داخلی
- ۵۴..... ۲-۸-۲. مدل‌های زمان پایه
- ۵۷..... ۳-۸-۲. مدل پنج سطحی
- ۵۷..... الف) گوش دادن
- ۵۷..... ب) حمایت
- ۵۸..... ج) دیپلماسی فرهنگی
- ۵۹..... د) دیپلماسی مبادله
- ۶۰..... ه) پخش اخبار برون مرزی
- ۶۱..... ۹-۲. ساز و کارهای اعمال دیپلماسی عمومی
- ۶۱..... ۱-۹-۲. بازیگران دیپلماسی عمومی
- ۶۲..... ۲-۹-۲. توسعه توانایی‌های داخلی
- ۶۳..... ۳-۹-۲. شبکه‌های ارتباطی و رسانه‌ها
- ۶۵..... ۱۰-۲. دیپلماسی عمومی کارآمد
- ۷۰..... جمع‌بندی
- ۷۵..... پی‌نوشت‌ها

فهرست مطالب ۷

فصل ۳. دیپلماسی عمومی جمهوری اسلامی ایران.....	۷۹
کلیات.....	۷۹
۱-۳. فرهنگ، محور هویت جمهوری اسلامی.....	۸۰
۲-۳. قدرت نرم.....	۸۳
۳-۳. ایران و قدرت نرم.....	۸۷
۱-۳-۳. اقتصاد.....	۸۷
۲-۳-۳. فرهنگ.....	۸۹
۳-۳-۳. سیاست.....	۹۲
۴-۳. اهداف دیپلماسی عمومی جمهوری اسلامی ایران.....	۹۴
۱-۴-۳. ایران؛ حامی مستضعفین در برابر مستکبرین.....	۹۵
۲-۴-۳. ایران؛ در پی تشکیل امت واحد جهانی.....	۹۶
۳-۴-۳. ایران؛ حامی حقوق مسلمانان.....	۹۷
۴-۴-۳. ایران؛ عامل وحدت بین مسلمانان.....	۹۸
۵-۴-۳. ایران؛ گستراننده دین مبین اسلام.....	۹۹
۶-۴-۳. ایران؛ الگوی موفق حکومت‌داری اسلامی.....	۱۰۰
۵-۳. شیوه‌ها و تکنیک‌های (ابزارها) دیپلماسی عمومی جمهوری اسلامی ایران.....	۱۰۱
۱-۵-۳. دیپلماسی مبادله.....	۱۰۱
۲-۵-۳. دیپلماسی فرهنگی.....	۱۰۳
۳-۵-۳. دیپلماسی رسانه‌ای.....	۱۰۵
۶-۳. بازیگران عرصه دیپلماسی عمومی جمهوری اسلامی ایران.....	۱۰۷
۱-۶-۳. مهم‌ترین بازیگران دیپلماسی مبادله.....	۱۰۷
الف) وزارت خانه‌های آموزش عالی.....	۱۰۷
ب) جامعه المصطفی العالمیه.....	۱۰۸
۲-۶-۳. مهم‌ترین بازیگران دیپلماسی فرهنگی.....	۱۰۹
الف) سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی.....	۱۰۹
الف) سازمان تبلیغات اسلامی.....	۱۱۰
ج) شورای گسترش زبان و ادبیات فارسی.....	۱۱۱
د) شورای عالی امور ایرانیان خارج از کشور.....	۱۱۲

- ه) مجمع جهانی اهل البیت (علیهم السلام) ۱۱۳
- ح) مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی ۱۱۴
- خ) سازمان میراث فرهنگی گردشگری و صنایع دستی ۱۱۵
- ۳-۶-۳. مهم ترین بازیگران دیپلماسی رسانه‌ای ۱۱۶
- الف) قرار دادها و تفاهم نامه‌های همکاری‌های رسانه‌ای ۱۱۶
- ب) تولید برنامه ۱۱۷
- ج) دفاتر خارج از کشور ۱۱۷
- ۷-۳. جایگاه وزارت خارجه، در دیپلماسی عمومی جمهوری اسلامی ایران ۱۱۸
- ۸-۳. ماهیت دیپلماسی عمومی جمهوری اسلامی ایران ۱۱۹
- جمع‌بندی ۱۲۳
- پی‌نوشت‌ها ۱۲۶
- فصل ۴. دیپلماسی عمومی جمهوری اسلامی ایران در لبنان ۱۳۱
- کلیات ۱۳۱
- ۱-۴. ویژگی‌های جغرافیایی، جمعیت، ترکیب و پراکندگی کشور لبنان ۱۳۳
- ۲-۴. طوایف لبنان ۱۳۵
- ۱-۲-۴. گروه‌های مسیحی ۱۳۶
- الف) جریان ملی آزاد ۱۳۶
- ب) نیروهای لبنانی (قوات لبنانی) ۱۳۷
- ۲-۲-۴. گروه‌های شیعه ۱۳۸
- الف) جنبش حزب الله لبنان ۱۳۸
- ب) جنبش امل ۱۳۹
- ۳-۲-۴. گروه‌های سنی ۱۴۰
- الف) جریان المستقبل ۱۴۰
- ب) جماعت اسلامی لبنان ۱۴۱
- ۴-۲-۴. گروه‌های فرقه دروزی ۱۴۲
- الف) حزب سوسیالیست ترقی خواه ۱۴۲
- ۳-۴. ایران و لبنان ۱۴۳
- ۱-۳-۴. روابط تاریخی ۱۴۳

فهرست مطالب □ ۹

۱۴۶.....	۲-۳-۴. انقلاب اسلامی و صحنه سیاسی لبنان.....
۱۴۸.....	۳-۳-۴. فعالیت‌های اجتماعی - سیاسی امام موسی صدر و مصطفی چمران.....
۱۵۱.....	۴-۴. جنبش حزب الله.....
۱۵۱.....	۱-۴-۴. استقرار اسلام‌گرایان شیعه در بعلبک.....
۱۵۱.....	۲-۴-۴. شورای لبنان.....
۱۵۴.....	۳-۴-۴. حزب الله و تحولات بعد از پیمان طائف.....
۱۵۹.....	۵-۴. جنگ سی و سه روزه؛ علل و پیامدها.....
۱۶۲.....	۶-۴. دستاوردهای پیروزی حزب الله.....
۱۶۲.....	۱-۶-۴. ارتقای نقش حزب الله در مناسبات داخلی.....
۱۶۴.....	۲-۶-۴. تضعیف جبهه خلع سلاح حزب الله.....
۱۶۵.....	۳-۶-۴. افزایش اعتماد ملی بر عملکرد حزب الله.....
۱۶۶.....	۷-۴. دیپلماسی عمومی جمهوری اسلامی ایران در لبنان.....
۱۶۸.....	۱-۷-۴. فرصت‌های جمهوری اسلامی ایران در امر دیپلماسی عمومی در لبنان.....
۱۶۹.....	۲-۷-۴. چالش‌های پیش روی دیپلماسی عمومی جمهوری اسلامی ایران در لبنان.....
۱۷۱.....	۳-۷-۴. سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی در لبنان؛ فرصت‌ها و چالش‌ها.....
۱۷۳.....	۳-۷-۴. افق برنامه‌های دیپلماسی عمومی جمهوری اسلامی ایران، در لبنان.....
۱۷۳.....	الف) برنامه‌های میان‌مدت.....
۱۷۴.....	ب) برنامه‌های درازمدت.....
۱۷۵.....	جمع‌بندی.....
۱۸۶.....	پی‌نوشت‌ها.....
۱۸۹.....	پیوست: مهمترین بازیگران دیپلماسی عمومی جمهوری اسلامی ایران.....
۱۹۱.....	کتابنامه.....
۱۹۹.....	نمایه.....

«بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ»
وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُودَ وَسُلَيْمَانَ عِلْمًا وَقَالَا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
فَضَّلَنَا عَلَى كَثِيرٍ مِّنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ
(قرآن کریم، سوره مبارکه النمل، آیه شریفه ۱۵)

سخن ناشر

فلسفه وجودی دانشگاه امام صادق (علیه السلام) که از سوی ریاست دانشگاه به کرات مورد توجه قرار گرفته، تربیت نیروی انسانی ای متعهد، باتقوا و کارآمد در عرصه عمل و نظر است تا از این طریق دانشگاه بتواند نقش اساسی خود را در سطح راهبردی به انجام رساند.

از این حیث «تربیت» را می توان مقوله ای محوری یاد نمود که وظایف و کارویژه های دانشگاه، در چارچوب آن معنا می یابد؛ زیرا که «علم» بدون «تزکیه» بیش از آنکه ابزاری در مسیر تعالی و اصلاح امور جامعه باشد، عاملی مشکل ساز خواهد بود که سازمان و هویت جامعه را متأثر و دگرگون می سازد.

از سوی دیگر «سیاست ها» تابع اصول و مبادی علمی هستند و نمی توان منکر این تجربه تاریخی شد که استواری و کارآمدی سیاست ها در گرو انجام پژوهش های علمی و بهره مندی از نتایج آنهاست. از این منظر پیشگامان عرصه علم و پژوهش، راهبران اصلی جریان های فکری و اجرایی به حساب می آیند و نمی توان آینده درخشانی را بدون توانایی های علمی - پژوهشی رقم زد و سخن از «مرجعیت علمی» در واقع پاسخ گویی به این نیاز بنیادین است.

دانشگاه امام صادق (علیه السلام) در واقع یک الگوی عملی برای تحقق ایده دانشگاه اسلامی در شرایط جهان معاصر است. الگویی که هم‌اکنون ثمرات نیکوی آن در فضای ملی و بین‌المللی قابل مشاهده است. طبعاً آنچه حاصل آمده محصول نیت خالصانه و جهاد علمی مستمر مجموعه بنیان‌گذاران و دانش‌آموختگان این نهاد است که امید می‌رود با اتکاء به تأییدات الهی و تلاش همه‌جانبه اساتید، دانشجویان و مدیران دانشگاه، بتواند به مرجعی تمام‌عیار در گستره جهانی تبدیل گردد.

معاونت پژوهشی دانشگاه امام صادق (علیه السلام) با توجه به شرایط، امکانات و نیازمندی جامعه در مقطع کنونی با طرحی جامع نسبت به معرفی دستاوردهای پژوهشی دانشگاه، ارزیابی سازمانی - کارکردی آن‌ها و بالاخره تحلیل شرایط آتی اقدام نموده که نتایج این پژوهش‌ها در قالب کتاب، گزارش، نشریات علمی و... تقدیم علاقه‌مندان می‌گردد. هدف از این اقدام - ضمن قدردانی از تلاش خالصانه تمام کسانی که با آرمان و اندیشه‌ای بزرگ و ادعایی اندک در این راه گام نهادند - درک کاستی‌ها و اصلاح آنها است تا از این طریق زمینه پرورش نسل جوان و علاقه‌مند به طی این طریق نیز فراهم گردد؛ هدفی بزرگ که در نهایت مرجعیت **مکتب علمی امام صادق (علیه السلام)** را در گستره بین‌المللی به همراه خواهد داشت. (ان‌شاءالله)

ولله الحمد

معاونت پژوهشی دانشگاه

مقدمه

ضرورت اهتمام به دیپلماسی عمومی را می‌توان ناشی از تحولات ساختاری و کارکردی در نظام بین‌الملل دانست. مؤلفه‌هایی مانند تعدد بازیگران دخیل در تحولات بین‌المللی (وارد شدن افراد، نخبگان و شهروندان جهانی، نهادهای جامعه مدنی بین‌المللی یا سازمان‌های بین‌المللی غیردولتی (NGO) و شرکت‌های چند ملیتی، به انحصار دولت‌ها در حوزه‌های حاکمیتی)، کثرت مباحث سیاست خارجی در عرصه‌های اقتصادی، سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، آموزشی، زیست محیطی (قرار گرفتن مقوله‌هایی چون دموکراسی، حقوق بشر، فقر، بدهی، مواد مخدر و تروریسم در دستور کار کشورها)، تحول مفاهیم و گشتارهای معنایی در واژه‌هایی چون استقلال، حاکمیت، امنیت، تابعیت و قدرت (جایگزینی حاکمیت نسبی و مذاکره‌ای به جای استقلال و حاکمیت مطلق، حرکت امنیت دولت محور و سیاسی محور مبتنی بر بعد سخت افزاری، به سوی ابعادی نرم‌افزاری مبتنی بر اهتمام به عرصه‌های اجتماعی، سیاسی، اقتصادی، زیست محیطی و اطلاعاتی؛ تبدیل قدرت از حالت شخصی شدن به حالت رسانه‌ای شدن) موجب شده است، نگرش همکاری - رقابتی بر نظام کنونی بین‌المللی حاکم گردد و در دنیای وابستگی متقابل پیچیده و در انقلاب اطلاعات و ارتباطات، مرزهای ملی رسوخ پذیر شده و بین سیاست داخلی و خارجی پیوندی انفکاک ناپذیر برقرار گردد.

گشتارهای موجود در روابط بین‌الملل، به دلیل تحول نوع و تعداد بازیگران، تعدد عوامل دخیل در تحولات بین‌المللی و کثرت حوزه‌ها و عرصه‌های سیاست بین‌الملل، نیاز کشورها به تقویت ساختارهای غیردولتی را فزونتر نموده است؛ به گونه‌ای که «دیپلماسی عمومی» به‌عنوان راهکاری نوین برای برقراری روابط متوازن و متعامل میان دولت‌ها و ملت‌ها و ارتقای انعطاف و پویایی سیاست خارجی کشورها در عصر تحولات صنعتی و فراصنعتی، مدنظر قرار گرفته است.

گشتارهای مزبور در پویایی‌های رفتاری و تعاملات بازیگران نظام بین‌الملل همراه با پویایی‌های تکنولوژیک به ویژه انقلاب مایکرو الکترونیک در نظام فراصنعتی موجب تحرک سریع افکار، تصاویر و اطلاعات و مبادلات کالاها، سرمایه‌ها، خدمات و مهاجرت‌ها به گونه‌ای گردیده که فرآیند افقی ارتباطات جایگزین فرآیند عمودی آن شده و الگوی تعاملی و دو سویه اطلاعات به دلیل شکل‌گیری شبکه‌های ارتباطاتی فراملی، کاربرد بیشتری یافته است. بنابراین، گسترش فن‌آوری ارتباطات، تعامل گسترده حوزه‌های مختلف نظام بین‌الملل، دیالکتیک درون و برون و کثرت بازیگران بین‌المللی موجب شده است، دیپلماسی عمومی ضمن تأثیرگذاری فزونتر بر عرصه روابط بین‌الملل؛ به‌عنوان دروندادی عمده در ساختار و فرآیند تصمیم‌گیری بین‌المللی مطرح شود، و بهره‌گیری از دیپلماسی رسانه‌ای و دیپلماسی فرهنگی در پرتوی گسترش عرصه عمومی جهانی اهمیت فزاینده‌ای یابد. در این میان، جمهوری اسلامی ایران نیز به‌عنوان بازیگری مطرح در مناسبات جهانی و متأثر از این تحولات مفهومی و عملی در عرصه روابط بین‌الملل سعی داشته است در گذر زمان به تحول رویکردهای ارتباطی خود و ارتقای دیپلماسی عمومی همت گمارد؛ به‌ویژه آنکه لزوم تعامل با مردم جهان و نخبگان کشورها و تأثیرگذاری بر افکار عمومی جهانی اهمیت این مقوله را نیز دوچندان نموده است. از این رو، با تکیه بر مفاهیمی مانند حمایت از مستضعفین جهان، حمایت از حقوق مسلمانان، حرکت در جهت تشکیل

امت واحد جهانی، صدور انقلاب و... سعی در هویت بخشی به مؤلفه‌های سیاست خارجی و تقویت و ارتقای عناصر قدرت نرم خود داشته است. در این میان، یکی از مهم‌ترین بازیگران عرصه دیپلماسی عمومی - فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی می‌باشد؛ که بر اساس اساسنامه خود وظایفی همچون تبیین گفتمان اسلام ناب محمدی، حمایت از بیداری جهان اسلام، تعامل با نخبگان فکری و دانشگاهی، تقویت گفتگوهای بینا دینی، تولید ادبیات در حوزه روابط فرهنگی بین‌المللی، و سامان دهی ترجمه نشر معارف اسلامی و علوم انسانی را به منظور ارائه تصویری مثبت از جمهوری اسلامی ایران در عرصه بین‌المللی، سرلوحه کار خود قرار داده است.

در این چارچوب، دیپلماسی عمومی می‌تواند به‌عنوان ابزاری کارآمد عمل نماید که، آرمان‌گرایی موجود در اهداف انقلاب اسلامی را به‌صورتی واقع‌بینانه، در عرصه بین‌الملل به منصفه ظهور برساند. در صحنه عمل، به‌دلیل سازگاری و تعامل اصول و ساختارها با کارکردها و کنشگران سیاست خارجی، جمهوری اسلامی ایران توانسته است در گذر زمان و با انباشت تجربیات در فرآیند حرکت تکاملی دیپلماسی عمومی خود ضمن کاستن از زمینه‌های تضاد و شکاف بین واقع‌گرایی و آرمان‌گرایی، نوعی تلفیق، تلائم و همگرایی بین دو رویکرد مزبور بر اساس مدل بومی برقرار سازد، که از آن به «آرمان‌نگری واقع‌بینانه» به‌معنای «نگاه آرمانی با در نظر گرفتن واقعیات» تعبیر می‌شود. به عبارت دیگر، هماهنگ‌سازی و هم‌تکمیلی این دو رویکرد در بستر زمان، ناشی از ثبات و تداوم در پابندی به آرمان‌ها و اصول انقلاب اسلامی، در عین اهتمام به انعطاف دیپلماتیک متناسب با مقتضیات محیطی و شرایط متحول منطقه‌ای و بین‌المللی بوده است؛ به‌گونه‌ای که ضمن تأکید بر منافع ملی، اهداف آرمانی را نیز در عرصه دیپلماسی عمومی در کشورهای مختلف، از جمله لبنان، مدنظر قرار داده است.

جمهوری اسلامی ایران، در چارچوب آرمان حمایت از نهضت‌های آزادی بخش و تقویت فرهنگ مقاومت در برابر صهیونیسم، به کمک‌های سیاسی و معنوی خود به جنبش حزب الله مبادرت ورزیده است، و این رویکرد در کنار ارتقای روابط دیپلماتیک و فرهنگی بین دو ملت مانند تقویت همکاری‌های علمی- دانشگاهی، از طریق اعزام نخبگان علمی، فرهنگی و دینی به این کشور، باعث ارائه تصویری مثبت از جمهوری اسلامی، در منطقه و جهان، شده است.

حزب الله لبنان، با حفظ ویژگی‌های یک جنبش فعال، هم اکنون به صورت یک نهاد سیاسی اثر بخش در عرصه لبنان حضور داشته؛ و موفق شده است به عنوان جریان واسطه‌ای عمل نماید که آرمان‌های انقلاب اسلامی را در صحنه منطقه به پیش برده، و تصویری عقلانی از اسلام سیاسی را به تصویر بکشد. کتاب پیش رو، از این منظر که توانسته ضمن تبیین نظری دیپلماسی عمومی، آن را با جنبه‌های کاربردی همراه سازد، از مزیت قابل توجهی برخوردار است؛ به گونه‌ای که با استفاده از الگوهای نظری گیلبوا، سعی در استخراج برون دادی بومی، جهت اعمال دیپلماسی عمومی، داشته است. تفاسیر موسع از این الگو، می‌تواند جهت اجرای دیپلماسی عمومی در سایر مناطق، با هدف مدیریت تصویر و افزایش قدرت نرم، راهگشا باشد. از این رو، مطالعه این اثر به کلیه دست‌اندرکاران، صاحب نظران و دانش پژوهان روابط بین‌الملل توصیه می‌گردد.

دکتر محمدرضا دهشیری

عضو هیئت علمی دانشکده روابط بین‌الملل و معاون پژوهشی - آموزشی
سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

پیشگفتار

نگاه سخت‌افزارانه به قدرت، معلول سیطره مکتب واقع‌گرایی (Realism) بر روابط بین‌الملل می‌باشد. این رویکرد، وجه غالب رفتارها، و کنش دولت‌ها نسبت به یکدیگر را در دوران جنگ سرد، شکل می‌داد. این شیوه، باعث حرکت دولت‌ها به سمت آنارشی و تحمیل نظریه «خودیاری» و در نتیجه فرو رفتن بیش از پیش بازیگران اصلی روابط بین‌الملل، در مسابقه تسلیحاتی می‌گشت. مسابقه‌ای که باعث پیچیده‌تر شدن «معمای امنیتی» و تشدید این نوع نگاه سخت‌افزارانه به قدرت، می‌گردید. با فروپاشی نظم دو قطبی و جنگ سرد، سیطره نظریه واقع‌گرایی نیز با افول نزولی مواجه شده، و بالتبع تفسیری که از ماهیت قدرت ارائه می‌نمود، نیز به چالش کشیده شد.

با این تحول عظیم، و ورود به دنیای «وابستگی متقابل پیچیده» و همزمان شدت گرفتن روند جهانی شدن، ادبیات روابط بین‌الملل نیز دستخوش دگرگونی گردیده و تفاسیر نرم‌افزارانه از قدرت وارد مباحثات اندیشمندان این حوزه شد. چنانکه به عنوان مثال، «اقتصاد» به عنوان منبعی جهت اعمال و نمایش قدرت، مورد شناسایی قرار گرفت.

در همین فضا، مفهوم جدیدی به نام قدرت نرم، توسط جوزف نای، به حوزه تئوریک روابط بین‌الملل معرفی گردید. این مفهوم ناظر بر توانایی احصاء نتیجه مطلوب از طریق جاذبه می‌باشد، که بر سه رکن فرهنگ،

ایدئولوژی و نهاد، استوار است. در واقع، کشورها برحسب ظرفیت‌های قدرت نرم خود به اولویت‌های دیگران سمت و سو بخشیده و بدون اعمال زور، آن‌ها را وارد فرآیند همکاری با خود می‌نمایند. دولت‌ها در این راهکار، از شیوه‌ها و روش‌های متنوعی می‌توانند بهره ببرند. یکی از این شیوه به کار بستن دیپلماسی عمومی می‌باشد.

در مقام تعریف، دیپلماسی عمومی، به فعالیت‌هایی اطلاق می‌گردد که در آن یک دولت، افکار عمومی ملت‌های دیگر را مخاطب خود ساخته و سعی در ارائه تفسیر و تصویر مطلوبی از خود در ذهن آنها می‌نماید. اعمال موفق دیپلماسی عمومی در نهایت موجب افزایش قدرت نرم یک کشور گردیده و بدین طریق، یک دولت با مشروعیتی که در نزد افکار عمومی ملت‌ها دارد؛ با هزینه کمتری به منویات زمان مند سیاست خارجی خود می‌رسد. قدم اول در بهره‌برداری از قدرت نرم، انجام مطالعات و پژوهش‌های هدفمند در جهت شناسایی منابع بالقوه و بالفعل این امر می‌باشد. پژوهش پیش رو، این مهم را نصب‌العین خود قرار داده است.

این پژوهش، به قصد تشریح و توصیف دیپلماسی عمومی جمهوری اسلامی ایران، و ارائه یک چارچوب تحلیلی در کشور لبنان؛ به نگارش درآمده است. با توجه به افق سند چشم‌انداز بیست ساله کشور، ایران بایستی در سال ۱۴۰۴ در حوزه‌های گوناگون فرهنگی و سیاسی، حائز رتبه اول در منطقه خاورمیانه باشد. در این راستا، داشتن چهره‌ای مطلوب در سطح منطقه‌ای و بین‌المللی، از جمله مسایلی است که باعث ایجاد قدرت نرم گردیده و حرکت کشور را در این مسیر، تسهیل می‌نماید. در این خصوص، شناسایی مؤلفه‌های قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران، و معرفی راهکارهای ایجاد تصویر مطلوب نیز اهداف عملی مترتب بر این پژوهش، می‌باشد.

در میان کشورهای غرب آسیا، لبنان، به دلیل ویژگی‌های خاص جغرافیایی و خصوصیات جمعیت شناختی و طایفه‌ای دارای جایگاه خاصی می‌باشد. به جرات می‌توان مدعی شد که؛ این کشور بعد از وقوع انقلاب

اسلامی بیشترین تأثیر را از ایران و مفاهیم برآمده از انقلاب اسلامی، گرفته است. بنابراین مورد بسیار مناسبی برای تحلیل در این گستره، خواهد بود. ما در این کتاب، در فصل اول که به کلیات اختصاص یافته است، به معرفی فرضیه کتاب پرداخته و اهمیت بررسی دیپلماسی عمومی در کشور لبنان را مشخص می‌نماییم. سپس به بررسی نشانه‌های موفقیت دیپلماسی عمومی ایران در لبنان پرداخته و نظر سنجی مؤسسه زاگبی و موفقیت سفر رؤسای جمهور به لبنان به‌عنوان ادله بحث، تشریح می‌گردند. در فصل دوم، در ابتدا مفهوم دیپلماسی مشخص گردیده و سیر تحول آن از نوع سنتی به اشکال نوین، که دیپلماسی عمومی یکی از گونه‌های آن می‌باشد، بررسی می‌شود. در ادامه، این مفهوم به‌طور کامل شرح داده شده و جوه متفاوت آن معرفی می‌شود. در پایان این فصل، الگوهای اجرای دیپلماسی عمومی کارآمد نیز، بیان گردیده است. در فصل سوم، اهمیت اعمال دیپلماسی عمومی توسط جمهوری اسلامی ایران، تبیین شده و در قالب چهار عنوان، اهداف، شیوه‌ها و تکنیک‌ها، بازیگران و ماهیت، به توصیف دیپلماسی عمومی جمهوری اسلامی ایران می‌پردازیم. در فصل چهارم، در ابتدا با برشمردن ویژگی‌های سیاسی - اجتماعی لبنان و مختصات جغرافیایی، بافت اجتماعی، فرهنگ سیاسی و... به نمایی کلی از این کشور دست می‌یابیم. سپس، روابط تاریخی ایران و لبنان بررسی شده، و قسمت اول فرضیه کتاب، مبنی بر مؤثر بودن حافظه تاریخی مثبت، در موفقیت دیپلماسی عمومی ایران در لبنان، ثابت می‌گردد.

سپس، به معرفی جنبش حزب‌الله و جایگاه آن در لبنان پرداخته، و نقش آن در انتقال مفاهیم برآمده از انقلاب اسلامی روشن می‌گردد. توضیحات این بخش، در راستای اثبات قسمت دوم فرضیه کتاب، که موفقیت دیپلماسی عمومی ایران را در وجود کارگزاران غیر حکومتی متنفذ در لبنان می‌داند، ارزیابی می‌شود. در ادامه، به معرفی موجزی از فعالیت‌های صورت گرفته

توسط نهادهای رسمی و غیر رسمی در امر دیپلماسی عمومی در لبنان، پرداخته و در پایان، نتیجه گیری کتاب ارائه می‌گردد.

این کتاب، که هم اکنون به زیور طبع آراسته شده است؛ ماحصل رساله کارشناسی ارشد بوده، و از تجربیات و معلومات علمی و عملی افراد و اساتید گران قدری بهره برده است. در نتیجه، نگارنده بر خود فرض می‌داند؛ از تمامی کسانی که در نگارش این کتاب به نوعی مشارکت داشته‌اند، تقدیر و تشکر به عمل آورد. زحمات آقای دکتر شیخ الاسلامی، به‌عنوان استاد راهنما و دوستی صبور، که بنده را در تمامی مراحل قبل و بعد از نگارش رساله تحمل و یاری نموده‌اند؛ شایسته بهترین تقدیرهاست. چه بسا، بدون این راهنمایی‌ها این اثر در همان ابتدای راه، عقیم می‌ماند. همچنین از آقای دکتر ملکی، جناب دکتر افتخاری، جناب دکتر دهشیری، جناب آقای پالیزدار و جناب دکتر گل حسنی نیز، تشکر می‌نمایم. تشکر از زحمات پدر و مادر عزیزم نیز، از جمله مواردی است که هیچ‌گاه در این وجیزه نخواهد گنجید. در پایان؛ امیدوارم این اثر در زمره علوم نافع قرار گرفته، و بتواند خدمت کوچکی برای میهن عزیز اسلامی، قلمداد گردد.

امیر فاطمی صدر

کلیات

در فرهنگ واژگان علوم سیاسی و روابط بین‌الملل، دیپلماسی را هنر اداره سیاست خارجی تعریف شده است، که وظیفه آن تنظیم روابط بین‌المللی و حل و فصل اختلافات کشورها، از طریق شیوه‌های مسالمت آمیز، می‌باشد. در عمل نیز ثابت شده است که، دیپلماسی از ظرفیت بالقوه‌ای در ایجاد تفاهم بین دولت‌ها برخوردار می‌باشد. دیپلماسی سنتی که محدود به روابط بین دولت‌ها است، در طول تاریخ توانسته است تأثیرات بلندمدتی از خود به نمایش بگذارد. چنانکه عده‌ای صلح پایدار قرن هیجدهم در اروپا را، حاصل فن و تدبیر دیپلماسی می‌دانند. امری که توانست به مدت صد سال از بروز جنگ‌های وسیع جلوگیری کند.

هانس مورگنتا (Hans J. Morgentha)، دیپلماسی را هنر مرتبط ساختن عناصر قدرت ملی، به مؤثرترین شکل با آن گروه از ویژگی‌های شرایط بین‌المللی می‌داند، که مستقیماً به منافع ملی مربوط می‌شوند. از دیدگاه وی، دیپلماسی که تدوین و اجرای سیاست خارجی کشور را در همه سطوح بر عهده دارد، مغز متفکر قدرت ملی است؛ همان‌گونه که روحیه ملی، روح آن است. وی، حتی کیفیت دیپلماسی را مهم‌ترین عامل قدرت ملی می‌داند، که همه عوامل تعیین کننده قدرت ملی نظیر موقعیت جغرافیایی، خودکفایی در منابع و مواد خام، تولید صنعتی، آمادگی نظامی و جمعیت را، به‌صورت

مجموعه‌ای منسجم ترکیب می‌کند، و به آنها جهت و وزن می‌دهد. بنابراین، محور تمرکز دیپلماسی ظاهراً در وظایف مورد انتظار از آن تبیین شده است. از این رو، مورگنتا دیپلماسی را دارای چهار وظیفه اساسی می‌داند: الف. تعیین اهداف خود، با توجه به قدرتی که به‌طور بالفعل و بالقوه در اختیار دارد.

ب. برآورد نمودن اهداف سایر دولت‌ها، و قدرت بالفعل و بالقوه آن‌ها.

ج. تعیین میزان سازگاری این اهداف مختلف.

د. به‌کارگیری ابزار مناسب برای دستیابی به اهداف خود.^۱

چنانچه با توجه به این تعاریف، کارکرد دیپلماسی را در حوزه روابط عام بین کشورها بدانیم، می‌توان به دیپلماسی با رویکردی از منظر ارتباطات بین‌المللی نیز نگریست. با این رویکرد در تعریف دیپلماسی می‌توان گفت: «دیپلماسی عبارت است از فن مدیریت تعامل با جهان خارج توسط دولت‌ها» یا «مدیریت روابط کشورها با یکدیگر و میان کشورها با دیگر بازیگران بین‌المللی، که این بازیگران شامل گروه‌ها، سازمان‌ها و افرادی هستند که در کنار دولت‌ها دیپلماسی را به‌عنوان نظامی اطلاعاتی برای بیان و دفاع از منافع و اعلان تهدیدها و اولتیماتوم‌ها به‌کار می‌برند. در واقع دیپلماسی مجرای تماسی است برای اعلام مواضع جمع‌آوری اطلاعات و راضی یا قانع کردن یک کشور برای حمایت از مواضع کشوری دیگر».^۲

امروزه، و در قرن بیست و یک نیز، دیپلماسی در حال جریان است؛ اما تحت تأثیر جهانی شدن و انقلاب در ابزارهای ارتباطی، محتوا و شکل آن به‌طور چشم‌گیری تغییر کرده به‌طوری که انقلاب ارتباطات، الگوها و پارادایم‌های دیپلماسی را به سه شکل، جابجا نمودن روش‌های قدیمی، افزایش تأثیر دیپلماتیک بخش‌های غیر سنتی، و سوم بواسطه شتاب بخشیدن به فضای دیپلماسی، دگرگون نموده است.^۳ این تغییر و تحولات خود باعث زایش اشکال جدیدی از دیپلماسی، مانند «تله دیپلماسی» (Tele Diplomacy)

و... گردیده، که هم در ماهیت و هم در ساختار، از اشکال سنتی آن کاملاً متمایز می‌باشد.

دیپلماسی عمومی، یکی از همین اشکال نوین دیپلماسی می‌باشد، که بیانگر نوع خاصی از ارتباط بوده، که فراتر از مناسبات بین دولت‌ها حرکت کرده، و با مردم جامعه هدف درگیر می‌شود. هدف اصلی دیپلماسی عمومی، که از آن به تلاش‌های یک دولت برای ارتباط و نفوذ در افکار عمومی کشور هدف یاد می‌شود، تأثیرگذاری بر تصمیم‌گیران اصلی دیگر جوامع از طریق انتقال پیام‌های کلیدی در خصوص وجه مثبت یک کشور است. در این روش چهره یک کشور به‌گونه‌ای جذاب معرفی می‌گردد، که بتواند ایجاد کننده تصویری مطلوب در افکار و اذهان مردمان خارجی باشد، تا از این طریق جایگاه بین‌المللی کشور ارتقا یافته و منجر به افزایش دامنه نفوذ، و یا ایجاد دوستانی در بلندمدت گردد.

امروزه، کشورهای زیادی اهمیت این مقوله را دریافته و گام‌های جدی در این مورد برداشته‌اند. به‌عنوان مثال، ایالات متحده آمریکا؛ به‌عنوان کشوری که داعیه‌دار ارزش‌های جهانی می‌باشد، فعالیت‌های وسیعی در این حوزه، سامان داده است. رویکرد و نگاه جدی این کشور به دیپلماسی عمومی بعد از واقعه یازده سپتامبر مشاهده می‌شود که هدف از آن طرح داستان از منظر آمریکا (telling the story of the U.S.A) و اشاعه و ترویج مارک و نگرش آمریکا عنوان گردید. این دیدگاه به‌ویژه در زمان مسولیت شارلوت بیرز (Charlotte Beers) معاون امور دیپلماسی وزارت امور خارجه آمریکا، که تنها سه هفته بعد از حوادث ۱۱ سپتامبر به این سمت منصوب شد، مورد توجه خاص قرار گرفت و برنامه‌هایی در این راستا طراحی و اجرا گردید. وی سه هدف کلی و راهبردی را برای دیپلماسی عمومی آمریکا برمی‌شمرد:

الف. معرفی ارزش‌ها و اعتقادات آمریکا.

ب. معرفی فرصت‌های احتمالی در نتیجه برقراری مردم‌سالاری و بازارهای آزاد.

ج. حمایت از آموزش جوانان.

البته در خصوص جهان اسلام هدف اصلی و مقدم بر سه هدف یاد شده، آگاه کردن افکار عمومی در این کشورها از محتوای سیاست خارجی آمریکاست. کریستوفر راس (Christopher Ross) از وزارت خارجه آمریکا، نیز همین موارد را در دو هدف کلی زیر مطرح کرد: «معرفی و تبیین سیاست خارجی آمریکا برای مخاطبان خارجی نیمی از مسولیت دیپلماسی عمومی محسوب می‌شود و نیمی دیگر معرفی ارزش‌ها و مردم آمریکاست». ^۴ امروزه علاوه بر کشورهای بزرگی همچون آمریکا، که از پیش نسبت به دیپلماسی عمومی حساس و در این حوزه فعال بوده‌اند، کشورهای هم‌چون چین، ترکیه، فرانسه و... نیز به‌طور جدی در این عرصه فعالیت می‌کنند. جمهوری اسلامی ایران، نیز به جهت اقتضائات ملی و آرمان‌های برآمده از انقلاب اسلامی، به اعمال دیپلماسی عمومی محتاج است.

امروزه حجم تبلیغاتی وسیعی علیه نظام جمهوری اسلامی در جریان است، و رسانه‌های دخیل در این امر، با توانایی بالقوه‌ای که در ساختن و جهت‌دهی افکار عمومی دارا هستند، سعی در مشوه جلوه داده چهره ایران دارند. این امر نیز اهمیت استفاده از دیپلماسی عمومی را دو چندان می‌کند. جمهوری اسلامی ایران می‌تواند با تکیه بر انباشته‌های غنی فرهنگی و ایستادگی بر اصول برآمده از انقلاب اسلامی، خود را به‌عنوان کشوری پیشرفته و مستقل نشان داده، و تصویری مطلوب از خود به نمایش بگذارد. امری که در صورت موفقیت، می‌تواند عامل ایجاد قدرت نرم گشته، و بازیگری ایران را در سطح معادلات جهانی و منطقه خاورمیانه، ارتقا بخشد. در همین راستا، و با در نظر گرفتن جنبه‌هایی علمی و عملی، این پژوهش به نگارش، درآمده است.

در باب اهداف علمی باید گفت که، فقدان یک چهارچوب نظری، در توصیف و تعریف دیپلماسی عمومی جمهوری اسلامی ایران، نسبت به کشورهای مختلف احساس شده و آن چه که بیشتر در عمل مشاهده

می‌شود، دیپلماسی فرهنگی و ارتباطات فرهنگی است، که به اشتباه، دیپلماسی عمومی نامیده می‌شود. یکی از اهداف این کتاب، ترسیم یک چارچوب نظری برای توصیف و تحلیل این مقوله، به‌ویژه، و با تأکید بر دیپلماسی عمومی جمهوری اسلامی ایران در لبنان، می‌باشد.

از حیث اهداف عملی، باید به سند چشم‌انداز ۱۴۰۴، اشاره کرد. با عنایت به این سند بیست ساله، جمهوری اسلامی ایران، بایستی در سال ۲۰۲۵، و در میان ۲۸ کشور خاورمیانه، جزو پیشرفته‌ترین کشور به لحاظ اقتصادی، علمی و تکنولوژی، باشد. به‌کارگیری و استفاده از مؤلفه‌های قدرت نرم در این بازه زمانی، از اهمیت زیادی برخوردار است، و می‌تواند به نوعی به عامل تسهیل‌کننده، و سرعت بخش برای رسیدن به اهداف سند، محسوب شود. به همین جهت این کتاب، بازشناسی مؤلفه‌های قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران را نیز، از اهداف خود می‌داند.

این‌طور به‌نظر می‌رسد که، در بین کشورهای منطقه خاورمیانه، لبنان به لحاظ همگرایی مذهبی و نوع ساختار سیاسی خاص، می‌تواند گزینه مناسبی جهت تبیین عملی دیپلماسی عمومی جمهوری اسلامی ایران، تلقی گردد. لبنان در این منطقه، به لحاظ موقعیت راهبردی، کثرت شیعیان و به‌دلیل روابط تاریخی و فرهنگی دیرینه، از جمله کشورهایی به است، که بیشترین تأثیر را از ایران، به‌ویژه بعد از انقلاب اسلامی، گرفته است.

۱-۱. لبنان؛ کانون پذیرش امواج انقلاب اسلامی

با وقوع انقلاب اسلامی در ایران؛ کشورهای منطقه خاورمیانه به‌طور خاص، و جهان اسلام به‌طور عام؛ از وقوع این پدیده متأثر گردیده و به قول گراهام فولر (Graham Foler) ما شاهد نوعی تأثیر پذیری‌های غیر ارادی یا بازتابی (Reflective) از سوی ملت‌های مختلف هستیم. در باب نحوه این تأثیر و تأثرها، تحلیل‌گران مختلف هرکدام به‌نوعی به‌نظریه‌سازی و تئوری‌پردازی در این باب، پرداخته‌اند. یکی از این تئوری‌ها، که درصدد تبیین و تشریح

نوع و نحوه انتشار پیام انقلاب اسلامی در دنیا می‌باشد، نظریه پخش (Diffusion Theory) می‌باشد. این نظریه، برای اولین بار از سوی هاگر استرنند (Hager Strand)، جغرافیدان سوئدی، و برای توضیح مسایل کشاورزی و موارد مبتلا به آن، ارائه شد. سپس، این نظریه به حوزه علوم انسانی نیز تسری یافت، و در این چارچوب، به فرآیندی اطلاق می‌گردد که بر طبق آن، یک امر فرهنگی (یک نهاد یا یک اختراع فنی و جز آن) که علامت مشخصه یک جامعه است، در جامعه دیگری به عاریت گرفته شده، و مورد پذیرش قرار می‌گیرد. گری پی فرارو (Garry p. Ferraro) علاوه بر اکتشاف و اختراع از جریان اشاعه فرهنگی (Cultural diffusion) به‌عنوان وام‌گیری فرهنگی (Cultural Borrowing) در تغییر فرهنگ‌ها یاد می‌کند. اهمیت وام‌گیری فرهنگی اگر از نظر اصل کم‌کوشی (Economy of Effort) نگرینده شود بهتر و عمیق‌تر درک می‌شود. یعنی وام‌گیری اختراع و اکتشاف فردی دیگر بسیار آسانتر است، تا خودمان بخواهیم از اول آن را کشف یا اختراع کنیم.^۵ در باب انواع پخش موارد چندگانه‌ای، ذکر گردیده است.

در پخش جابجایی (Relocation Diffusion)، یک نوآوری یا یک عنصر از فرهنگ بواسطه جابجایی و انتقال فیزیکی افراد یا حاملان آن اندیشه و منش خاص از جامعه‌ای به جامعه دیگر انتقال می‌یابد. گسترش مسیحیت در آمریکای لاتین بوسیله میسیونرهای مذهبی، بدین صورت قابل توضیح می‌باشد. در پخش به‌صورت سلسله‌مراتبی (Hierarchic Diffusion)، که عده‌ای نام انتشار ریزشی نیز بر آن نهاده‌اند، فرهنگ خاص یا یک نوع نوآوری منحصر به فرد، به‌صورت سلسله‌مراتبی و در قالب نوعی توالی منظم از یک سطح بالاتر به سطوح پایین‌تر، ریزش می‌یابد. مسلمان شدن افراد یک قبیله، بر اثر اسلام آوردن رئیس قبیله، در دوران صدر اسلام، یکی از بهترین مثال‌ها در این مورد است. در نوع سوم، که با نام پخش سرایتی یا واگیردار (Contagious Diffusion)، شناخته می‌شود، اشاعه دیدگاه‌ها به‌صورت غیر سلسله‌مراتبی صورت می‌گیرد، و مانند یک بیماری مسری یک ایده، فکر یا

یک پدیده، از فردی به فرد دیگر انتقال می‌یابد. سرعت انتشار، در اینجا مانند سلسله مراتبی، بالا می‌باشد. گونه‌هایی از پخش سلسله مراتبی پیام‌های انقلاب اسلامی را، در شیعیان لبنان، به‌عنوان مدخل ورود ایران به جهان عرب، می‌توان مشاهده کرد؛ که مثال آن ارادت آیت الله محمد باقر صدر به مرجعیت امام خمینی می‌باشد، که این ارادت به‌طور سلسله‌مراتبی به پیروان ایشان در لبنان و عراق انتقال و تسری می‌یابد.

فراتر از آن، اگر نکته کاربردی پخش سرایتی بر «اثر همسایگی» شناخته شود، پخش سلسله مراتبی را نیز می‌توان در عنصر پیشاهنگ‌ها، برجسته کرد. به تعبیر دیگر، در پخش، پیوسته مجموعه‌ای از نواحی حالت پیشاهنگی و قافله‌سالاری نسبت به سایر نواحی دارند. یعنی روندهای مقدم نسبت به سایر مکان‌ها دارند. معنای لغوی واژه قافله‌سالار، گوسفند زنگوله‌داری است که در جلو گله حرکت می‌کند. نظریه پردازان پخش، از آن نواحی که در انتشار فضایی جلوتر از سایر نواحی عمل می‌کنند، برای پیش‌بینی پخش در زمان‌ها و مکان‌های بعدی استفاده می‌کنند. به تعبیر دیگر، در صورتی که پخش وارد این سرزمین‌ها شود، به شکل غیر قابل کنترل و به‌گونه‌ای سلسله‌مراتبی وارد کشورهای هم‌نوع آنها می‌شود.^۶ کشورهای پیشاهنگ، در باب تأثیرگذاری سلسله مراتبی ایران در جهان عرب، عراق و لبنان می‌باشند. از وجوه دیگری نیز، اهمیت لبنان برای ایران، قابل توصیف است. از منظر راهبردی، این کشور، در موقعیتی قرار گرفته که پل ارتباطی بین سه قاره اروپا، آفریقا و آسیا محسوب می‌شود، و محل مناسبی برای تبادلات اقتصادی، تجاری و فرهنگی بین این سه قاره است. تنوع و تعدد طایفه‌ای در ساخت جامعه لبنان، که به دو صورت جبهه عمده مسلمانان و مسیحی متبلور شده، و همچنین همسایگی آن با اسرائیل، از این کشور در بین کشورهای عربی، چهره‌ای متمایز و خاص ساخته است. لبنان، همواره پل ارتباط فرهنگی و سیاسی میان اروپا و خاورمیانه بوده است. این کشور از این نظر، جایگاه ویژه‌ای داشته و از نخستین کشورهای خاورمیانه می‌باشد،

که آثار مدرنیسم در آن ظاهر گشته است. این ویژگی‌های مدرن با وجود تحولات عمیق در جامعه لبنان هنوز هم اثر خود را بر زندگی سیاسی و اجتماعی لبنان بر جای می‌گذارد. لبنان از این جهت، پایگاه و کانون پیوند میان دنیای عرب از یک سو و ارزش‌های غربی از سوی دیگر است. افزون بر این‌ها، لبنان مرکز الهام‌بخش اندیشه‌های اجتماعی و سیاسی بوده و در زمینه ادبیات و آموزش بر خاورمیانه تأثیرگذار می‌باشد. بنابراین این می‌تواند انتظار داشت، هر کشوری که بتواند بر افکار عمومی و جامعه نخبگان فکری لبنان تأثیر بیشتری داشته باشد، زمینه مساعدی برای نفوذ در سایر کشورهای عربی نیز خواهد داشت.

۱-۲. بررسی دیپلماسی عمومی ایران در لبنان: تلفیق در نظریه و عمل

آن‌طور که از بررسی ادبیات موجود در این حوزه برداشت می‌شود، تقریباً به جرأت می‌توان مدعی شد، هیچ‌گونه اثری به‌طور مستقیم، دیپلماسی عمومی جمهوری اسلامی ایران را مورد مطالعه و تحقیق قرار نداده است، و عمده آثار فارسی موجود، یا دیپلماسی عمومی سایر کشورها را بررسی کرده‌اند، و یا در پرورش ادبیات علمی این مقوله کوشیده‌اند. بعضی از آثار هم تنها به رابطه تاریخی - سیاسی ایران و لبنان پرداخته، و کمتر به این مقوله ورود پیدا کرده‌اند. بنابراین، پژوهش پیش رو، که در صدد واکاوی ابعاد دیپلماسی عمومی جمهوری اسلامی ایران، و دلایل توفیق آن در لبنان می‌باشد، نه تنها خود بحث جدیدی در این حوزه می‌باشد، همچنین، در راستای تلفیق دو حوزه ادبیات تئوریک سیاسی، و صحنه عملی دیپلماسی، نیز حرکت می‌کند. این کتاب، با این پرسش اصلی که مهمترین علل اصلی توفیق دیپلماسی عمومی جمهوری اسلامی ایران در لبنان چیست، به دنبال اثبات این فرضیه می‌باشد که، ابتدای دیپلماسی عمومی جمهوری اسلامی ایران، به شبکه‌های دولتی و مدنی در لبنان، همراه با ذهنیت تاریخی مثبت مردم این کشور، و نیز همراستایی طایفه متنفذ شیعه، که به‌صورت جریان منسجم و متشکل

حزب‌الله در صحنه سیاسی و اجتماعی لبنان ظهور و بروز یافته است، باعث موفقیت دیپلماسی عمومی جمهوری اسلامی ایران در لبنان، گردیده است. لازم به ذکر است که، در این پژوهش، جنبش حزب الله، به‌عنوان کارگزار غیر عامل و غیر دولتی جمهوری اسلامی ایران در نظر گرفته شده است، که به نیابت از ایران، فریادگر ایده‌آل‌ها و ارزش‌های برآمده از انقلاب اسلامی، و سیاست خارجی جمهوری اسلامی در دنیای اسلام و جهان عرب، می‌باشد. در این اثر، موفقیت دیپلماسی عمومی در لبنان، مفروض انگاشته شده است؛ و به عبارتی جمهوری اسلامی ایران، توانسته است تصویر و ذهنیت مطلوبی از خود در نزد اذهان و افکار لبنانی‌ها، بر جای بگذارد. از دلایل مترتب بر این مفروض، می‌توان به مطالعات شخصی، و همچنین مصاحبه‌های حضوری نویسنده کتاب، با کارشناسان متخصص این حوزه، اشاره کرد. در این رابطه، می‌توان دو مورد دیگر را نیز اضافه نمود. یکی از آنها، سفر رؤسای جمهور ایران به لبنان، و دیگری نتایج نظرسنجی است که، توسط بنیاد آمریکایی - عربی زاگی (Zagbi) صورت پذیرفته است. در ادامه این دو مورد شرح و بسط می‌یابد.

۱-۳. سفر رؤسای جمهور ایران به لبنان؛ نمایش اقتدار مشروع

اولین سفر رسمی در سال ۱۳۸۲، توسط رئیس جمهور وقت، آقای خاتمی، صورت پذیرفت. این سفر، که به فاصله اندکی از آزادسازی جنوب لبنان صورت پذیرفت، با استقبال پرشور تمام طوایف لبنانی روبرو گردید، و ایشان دیدارهای متعددی با افراد و جریان‌های شاخص سیاسی و اجتماعی لبنان داشتند. در آن زمان، چون حزب‌الله توانسته بود اراضی اشغالی جنوب لبنان را از دست صهیونیست‌ها آزاد سازد، به قهرمان و سمبل وحدت ملی تبدیل شده بود؛ و از آنجایی که این جریان در لبنان مستظهر به کمک‌های ایران است؛ خود این امر به تثبیت جایگاه ایران در لبنان افزوده، و روابط دو کشور را به اوج خود رسانده بود. سفر بعدی، توسط آقای احمدی نژاد، در

۲۱ مهرماه سال ۱۳۸۹، می‌باشد. در این دیدار نیز استقبال گسترده‌ای توسط تمام اقشار، طوایف و گروه‌های لبنانی از ایشان به عمل آمد. در روز ورود وی به لبنان، تعداد زیادی از مردم عامه در مسیر ۵ کیلومتری فرودگاه تا کاخ ریاست جمهوری، با در دست داشتن عکس امام و رهبری، به ایشان خوش آمد گفتند، و در سرتاسر شهر نیز پوسترهایی، جهت استقبال از رییس جمهور ایران، نصب شده بود. همچنین استقبال پرشوری از ایشان در ورزشگاه الرایه منطقه ضاحیه، نیز صورت پذیرفت. از مکان‌های دیگری که نیز استقبال گرمی از ایشان به عمل آمد، دانشگاه ملی لبنان، می‌باشد. در این دانشگاه، که تقریباً تمامی طوایف لبنانی در آن دارای نماینده بوده و به نوعی نماد وحدت لبنان به‌شمار می‌رود؛ از ساعات اولیه حضور احمدی نژاد، شاهد تجمع سه هزار نفری دانشجویان، برای شنیدن سخنرانی وی بود.^۷ استقبال گسترده اقشار اجتماعی لبنان، از رؤسای جمهور ایران، گرچه به شخصیت و مواضع سیاسی آن‌ها بی‌ارتباط نیست، ولی دلیل اصلی را باید در جایی دیگر جست، و آن چیزی بجز محبوبیت همراه با مشروعیت حاکمیت، و نظام جمهوری اسلامی ایران، نمی‌باشد. هدفی که سرلوحه تمام فعالیت‌هایی است، که دولت‌ها در چارچوب دیپلماسی عمومی خود، سامان می‌دهند.

۴-۱. نظر سنجی مؤسسه زاگی: صحنه‌ای دیگر بر مدعا

یکی از نهادهای معتبر نظرسنجی در ایالات متحده، بنیاد آمریکایی - عربی زاگی می‌باشد. از مهم‌ترین فعالیت‌های این مؤسسه، پیگیری و ارزیابی رقابت‌های انتخاباتی در کشورهای مختلف، به‌ویژه آمریکا، از طریق نظر سنجی است. این مؤسسه توسط یک آمریکایی عرب تبار، به نام «جان زاگی» در سال ۱۹۸۴ آمریکا تأسیس شد. جان زاگی، مدیر این مؤسسه، از اعضای هیئت مشاورین مؤسسه گالوپ، و عضو مرکز مطالعات بین‌المللی استراتژیک کنگره آمریکا، می‌باشد. افزون بر اینها، وی از مشاورین کمیته

کلیات □ ۳۱

اطلاعاتی سنای آمریکا نیز هست. وی، در این نظر سنجی با کمک آمار و ارقام به بررسی جایگاه و نقش ایران در منطقه خاورمیانه، پرداخته است. جدول شماره یک، درصد نشان دادن نقش ایران در چهار کشور عراق، لبنان، بحرین و منطقه خلیج فارس می‌باشد، که به‌صورت حضور مثبت، منفی و بی‌تأثیر، تجلی پیدا می‌کند.^۱

A.	Morocco	Egypt	Lebanon	Jordan	KSA	UAE**
Iraq	14/72/14	13/61/21	38/35/13	20/56/8	14/81/4	-/89/3
Lebanon	21/48/28	17/51/27	70/15/5	50/40/4	3/71/22	31/47/10
Bahrain	17/44/37	13/47/34	17/26/29	3/46/30	-/100/--	1/82/10
Gulf region	15/53/29	17/50/29	28/32/23	2/33/38	1/84/10	<1/83/10

*Positive/Negative/No Impact

جدول شماره (۱)

آمار و ارقام این جدول، حاکی از این است که در تمام کشورهای مورد پرسش قرار گرفته، غیر از لبنان و اردن، نقش ایران در لبنان، منفی ارزیابی می‌شود. این در حالی است که، خود مردم لبنان نظری غیر از این دارند؛ چنانکه در حدود ۷۰ درصد لبنانی‌ها معتقد به ایفای نقش مثبت از جانب ایران در کشورشان هستند. در این بین، اول شیعیان، سپس مسیحی‌ها و بعد از آن، سنی‌ها عملکرد ایران در لبنان را مثبت ارزیابی می‌کنند.

Lebanon only

	Shi'a	Sunni	Christian
Iraq	55/26/11	25/43/17	31/38/14
Lebanon	89/5/1	53/23/10	64/19/5
Bahrain	32/10/31	6/40/25	10/32/29
Gulf region	40/28/19	17/35/27	23/33/24

*Positive/Negative/No Impact

جدول شماره (۲)

در نمودار ستونی بعدی، که نشان‌دهنده جایگاه ایران در بین این شش کشور می‌باشد، از سال ۲۰۰۶ تا سال ۲۰۱۱ نیز شاهد افت میزان محبوبیت ایران در بین این کشورها هستیم، که البته در این بین، وضعیت ایران در لبنان، نسبت به سایر کشورهای عربی بهتر می‌باشد.

۳۲ □ دیپلماسی عمومی جمهوری اسلامی ایران (مطالعه موردی: لبنان)

A1.	Morocco	Egypt	Lebanon	Jordan	KSA	UAE**
2006	82/16	89/9	--	75/15	85/14	68/31
2008	65/26	69/14	71/28	44/55	72/25	56/41
2009	57/33	41/44	62/31	31/68	35/58	13/87
2011	14/85	37/63	63/37	23/77	6/80	22/70

جدول شماره (۳)

در جدول شماره چهار، میزان مطلوبیت ایران در بین اعراب، سنجیده شده است. یافته‌های این نمودار حاکی از این است که در بین کشورهای مورد مطالعه، ایران بیشتر در افکار عمومی لبنانی‌ها، محبوبیت دارد. و در مقابل در کشورهای مراکش و عربستان سعودی، کمترین میزان محبوبیت مشاهده می‌شود.

B.	Morocco	Egypt	Lebanon	Jordan	KSA	UAE**
Turkey	80/20	64/35	93/7	45/55	98/2	62/27
China	59/40	56/43	63/29	55/44	26/66	62/28
Iran	14/85	37/63	63/37	23/77	6/80	22/70
France	62/38	44/56	41/45	21/79	95/4	60/26
United States	12/88	5/95	23/77	10/88	30/68	12/77
United Nations	15/84	7/93	39/61	9/91	52/43	27/67

*Favorable/Unfavorable

جدول شماره (۴)

Lebanon only

	Shi'a	Sunni	Christian
Turkey	93/7	96/4	90/10
China	32/61	36/56	38/51
Iran	84/16	55/45	48/52
France	42/53	37/58	44/54
United States	26/74	22/78	22/78
United Nations	44/56	39/61	33/67

*Favorable/Unfavorable

جدول شماره (۵)

در نمودار بعدی که در مورد هسته‌ای شدن کشورها در خاورمیانه می‌باشد، تنها کشوری که بیشترین موافقت را با ایران هسته‌ای داشته و آن را باعث امنیت بیشتر خاورمیانه می‌داند، لبنان می‌باشد. در این نمودار، اکثر پرسش‌شوندگان در این شش کشور، با امحاء سلاح‌های هسته‌ای برای حفظ امنیت منطقه خاورمیانه موافقت می‌کنند.

کلیات □ ۳۳

D.	Morocco	Egypt	Lebanon	Jordan	KSA	UAE**
A: The Middle East would be more secure if it were a nuclear free zone	62	53	23	88	94	76
B: The Middle East would be more secure if Iran were a nuclear power.	6	21	39	8	1	--
Neither	33	24	31	4	4	13

جدول شماره (۶)

Lebanon only

	Shi'a	Sunni	Christian
A: The Middle East would be more secure if it were a nuclear free zone	8	35	29
B: The Middle East would be more secure if Iran were a nuclear power.	75	21	15
Neither	14	37	43

*Improve/Worsen/No Impact

جدول شماره (۷)

نمودار پایانی نیز نشان دهنده میزان موافقت عرب‌ها، با ایده مشارکت ایران در صلح و ثبات جهان عرب می‌باشد. در این جدول نیز وضعیت ایران در لبنان بهتر از سایر کشورها می‌باشد.

C.	Morocco	Egypt	Lebanon	Jordan	KSA	UAE**
Iran contributes to peace and stability in the Arab world	16/83	32/68	57/42	22/72	4/95	12/80
Turkey contributes to peace and stability in the Arab world	82/14	65/35	85/15	58/35	76/21	61/28
United States contributes to peace and stability in the Arab world	11/87	10/89	16/84	5/95	24/71	8/87
Saudi Arabia contributes to peace and stability in the Arab world	69/27	82/17	61/39	57/42	99/1	66/25

*Agree/Disagree

جدول شماره (۸)

Lebanon only			
	Shi'a	Sunni	Christian
Iran contributes to peace and stability in the Arab world	79/20	42/58	46/54
Turkey contributes to peace and stability in the Arab world	90/10	87/13	79/21
United States contributes to peace and stability in the Arab world	17/83	14/86	15/85
Saudi Arabia contributes to peace and stability in the Arab world	44/55	74/27	70/30

*Agree/Disagree

جدول شماره (۹)

همان طور که از یافته‌های این جداول دریافت می‌شود، لبنانی‌ها بر خلاف بسیاری از کشورهای دیگر عربی، با نگاهی مثبت‌تر به ایران نگرینسته، و در بعضی از این نمودارها، تفاوت نظرات مردم لبنان با سایرین، بسیار فاحش می‌باشد.

جمع بندی

از دیپلماسی به عنوان فن اداره سیاست خارجی؛ و روش مسالمت‌آمیز در حل اختلافات با سایر کشورها، تعبیر می‌شود. این مفهوم، امروزه در شکل و محتوی خود دچار تغییرات ساختاری و کارکردی شده، و مؤلفه جدیدی از آن ظهور کرده است که به تعبیر دیپلماسی نوین شناخته می‌شود. یکی از اشکال این دیپلماسی نوین، دیپلماسی عمومی می‌باشد؛ که بر خلاف دیپلماسی سنتی فراتر از روابط بین دولت‌ها حرکت کرده، و با ملت‌های جامعه هدف درگیر می‌شود. جمهوری اسلامی ایران، مانند سایر کشورها اهمیت این مقوله را دریافته است، و بنا به اقتضات ملی و انباشته‌های غنی فرهنگی به استفاده از این مقوله محتاج می‌باشد. همچنین، آرمان‌های جهان شمول برآمده از انقلاب اسلامی وظایف سنگینی بر دوش کارگزاران نظام قرار می‌دهد، که اهمیت استفاده از دیپلماسی عمومی را در جهت معرفی جمهوری اسلامی به دنیا، و منطقه‌ای که در آن قرار دارد، دو چندان می‌کند. در میان کشورهای غرب آسیا، لبنان از جایگاه ویژه‌ای در سیاست‌ها و چشم‌اندازهای جمهوری اسلامی، برخوردار است. این کشور، با جمعیت

کلیات □ ۳۵

حداکثری شیعه به عنوان کانونی عمل می‌نماید که، پیام‌های انقلاب اسلامی را دریافت نموده و به عنوان پیشاهنگ جمهوری اسلامی ایران، آن‌ها را به زبان و فرهنگ خود ترجمه و بومی نموده و در مقیاسی بزرگ تر، بازتاب می‌دهد. از این جهت، شناسایی ظرفیت‌های این کشور در پیشبرد اهداف دیپلماسی عمومی ایران بسیار راهگشا می‌باشد. امری که در فصول بعدی کتاب به آن همت گماشته شده، بازشناسی این توان و ظرفیت می‌باشد.